

De udvidede læringsmål for børn og unge med synsnedsættelse 0-17 år i dagtilbud og skole

Handlingsanvisende vejledning til inkluderende fællesskaber og læringsmiljøer

METODE

REGION SJÆLLAND
SYNSCENTER REFSNÆS

- vi er til for dig

De udvidede læringsmål som metode i specialpædagogik og undervisning for børn og unge med synsnedsettelse

Af Bendt Nygaard, Videnskonsulent,
Synscenter Refsnæs

Indledning

Formålet med dette dokument er at introducere til de udvidede læringsmål¹ for børn og unge med synsnedsettelse og beskrive, hvordan de udvidede læringsmål relaterer til de politisk fastsatte fælles læreplaner og mål, som de pædagogiske og undervisningsmæssige tilbud for børn og unge bygger på. De udvidede læringsmål definerer de specifikke praktiske færdigheder, og den udvikling og læring, som børn og unge med en synsnedsettelse skal tilegne sig, for at kunne indgå under de definerede læreplaner og fælles mål.

Børn og unge med en funktionsnedsettelse er i deres udvikling, læring og aktiviteter konstant udfordret i forhold til deltagelse og inklusion i fællesskaber og læringsaktiviteter. De er så at sige på overarbejde i forhold til de andre børn og voksne i fællesskaberne, som ikke har funktionsnedsettelser. For børn og unge med synsnedsettelse er bl.a. emotionel udmatning og stressbelastning kendte og dokumenterede problematikker i sociale sammenhænge.²

Kombinationen af fysisk og mental udtrætning opstår i bestræbelserne på at følge med i, forstå og deltage i, hvad der sker i konteksten. En kontekst hvor andre børn og voksne via synet kan manøvrere

både socialt og fysisk uden den samme belastning. Sansning og perception hos et barn med synsnedsettelse overbelastes, hvis ikke barnet har strategier til at håndtere den sociale kontekst, og hvis ikke der sker en tilpasning af konteksten, så barnet kan føle sig inkluderet uden at blive emotionelt og fysisk overbelastet. Problematikken er til stede i alle sociale sammenhænge som f.eks. familien, børnefællesskaber i dagtilbud og skole og i undervisningssituationer.

Derfor er der behov for et særligt blik på, hvordan specialrådgivning, specialundervisning og tilrettelæggelse af disse miljøer kan bidrage til, at børnenes kompetencer til at mestre deltagelse og aktivitet i fællesskaberne kan støttes og udvikles.

I familien, dagtilbud og grundskolen sker der løbende under Folkeskolelovens³ bestemmelser dannelse gennem udvikling og læring, som skal sikre barnet kulturelle, relationelle og faglige kvalifikationer og kompetencer til selvstændigt at være en del af fællesskaber.

Dannelse – en faktor i de udvidede læringsmål

Daværende undervisningsminister Merete Riisager satte i sin åbningstale på KL Børne og Unge topmøde 2017 fokus på dannelsesbegrebet specielt relateret til folkeskolen. Ministeren formulerede følgende syn på en aktuel definition af dannelse:⁴

¹ Allman C.B., Lewis S. & Spungin S.J. (eds.). (2014). *ECC Essentials. Teaching the Expanded Core Curriculum to Students with Visual Impairments*. New York, N.Y.: AFB Press, American Foundation for the Blind.

² Kermit P. et al. (2014). *En av flokken? Inkludering og ungdom med sanse- og mulighets- og begrensninger*. Trondheim: NTNU Samfunnsforskning AS.

³ Folkeskoleloven. (2019). *Bekendtgørelse af lov om folkeskolen* (BLBK nr 823 af 15/08/2019)

⁴ Merete Riisager. Tale på KL's Børne- og ungetopmøde 2017, 2. februar 2017. *Dannelse i skolen* (2020). Kbh.: EMU, Børne- og Undervisningsministeriet. Lokaliseret 28. maj 2020 på <https://emu.dk/grundskole/paedagogik-og-didaktik/dannelse-i-skolen>

”Der er flere dimensioner af dannelsesbegrebet. Der er den faglige dannelse, som handler om at give eleverne kundskaber og færdigheder.

Der er den sociale del af dannelse, som handler om, hvordan vi omgås hinanden, taler til hinanden, hvordan vi forstår os selv – og i det hele taget indgår i fællesskaber.

Og der er elevernes alsidige og personlige udvikling – deres lyst til at lære, deres fantasi og nysgerrighed – og deres forståelse af omverden.

Her retter ministeren fokus på de centrale elementer i et moderne dannelsesbegreb, som både kan omfatte den opdragelse/oplæring til livsduelighed, som sker i familien, fritiden og i institutionerne igennem barndom og ungdom. I alle elementerne af dannelsesbegrebet vil børn og unge med en synsnedsettelse have behov for en særlig udvikling og læring her defineret som de udvidede læringsmål.

De udvidede læringsmål

For et barn eller en ung med en synsnedsettelse er de formelle læringsmål i dagtilbud og grundskole ikke nok til at forberede dem til den selvstændighed, selvforståelse, motivation og engagement både socialt og fagligt, som har betydning for trivsel og fremtidige uddannelsesmuligheder.

Med 'udvidede læringsmål' introduceres en metode knyttet til læringsbegrebet. Metoden er underbygget af international forskning og evidensbaseret praksis fra ressourcecentre for målgruppen samt fra almene inkluderende børnemiljøer. De udvidede læringsmål bygger på et solidt vidensfundament fra 1993 i form af 'National Agenda for the Education of Children and Youth with Visual Impairments - Including those with Multiple Disabilities'⁵ Denne udredning dannede grundlag for formuleringen af 'The Expanded Core Curriculum (ECC)' som et særligt tillæg til de generelle læreplaner og fælles mål målrettet børn og unge med synsnedsettelse (blindhed og stærk nedsat syn). ECC er en integreret del af den viden og praksis, som pædagoger, lærere og andre møder målgruppen med. Bl.a. i form af krav om certificerede undervisere for målgruppen i lande, hvor dette er krævet.

⁵ National Agenda for the Education of Children and Youths with Visual Impairments, Including Those with Multiple Disabilities: A Teacher Perspective. (1993). Austin, TX: Texas School for the Blind and Visually Impaired.

På dette grundlag er der i dag etableret en ramme for ni grundlæggende kompetenceområder, der definerer en vision for udvikling og læring for børn og unge med synsnedsettelse.⁶

EEC omfatter i dag også småbørn og førskoleområdet⁷. EEC er anerkendt og udbredt i bl.a. USA, Australien og New Zealand.

Det er denne metodiske tilgang, som i Danmark introduceres som De udvidede læringsmål for børn og unge med synsnedsettelse gennem et nationalt projekt med målet at formulere og udbrede en vejledning, som understøtter arbejdet med de udvidede læringsmål.

Metoden består af ni elementer, som er ”puslespilsbrikkerne” i indsatserne for børn og unge med synsnedsettelse⁸. Disse ni brikker (se model herunder) er kendte elementer for indsatser i forløb for målgruppen fra 0–17 år. ”Brikkerne” kan i barnets forløb prioriteres og kombineres på mange måder i form af specifikke indsatser, som understøtter barnets trivsel, udvikling, læring, progression og inklusion i børnefællesskaber og i forhold til målopnåelse under de pædagogiske læreplaner og fælles mål.

Forløbsbeskrivelsen: Rehabilitering og undervisning af børn og unge med alvorlig synsnedsettelse 0–18 år⁹ afdækker elementerne eller brikkerne i de udvidede læringsmål bl.a. i form af centrale risikofaktorer for målgruppen, som kan hindre trivsel og inklusion, samt i de syv anbefalinger i forløbsbeskrivelsen til at imødegå risikofaktorerne med de nødvendige indsatser for målgruppen.

⁶ Hatlen P. (1996). *The Core Curriculum for Blind and Visually Impaired Students, Including Those with Additional Disabilities*. RE:view 28(1), 25-32. Lang M., Hintermair M. & Sarimski K. (2017). *Social-emotional competences in very young visually impaired children*. British Journal of Visual Impairment, 35(1), 29–43.

⁷ Greeley J.C. & McCall L.D. (2018). *Teaching Life Differently: The Expanded Core Curriculum for Babies and Young Children with Visual Impairments*. Watertown, MA: Perkins School for the Blind.

⁸ Sapp W. & Hatlen P. (2010). *The expanded core curriculum: Where we have been, where we are going, and how we can get there*. *Journal of Visual Impairment & Blindness*, 104(6), 338–348.

⁹ Forløbsbeskrivelse: Rehabilitering og undervisning af børn og unge med alvorlig synsnedsettelse 0 – 18 år 2. udg. (2020). Odense: Socialstyrelsen.

Den metodiske tilgang under de udvidede læringsmål er en dansk bearbejdning af en amerikansk rehabiliteringstilgang 'The Expanded Core Curriculum'¹⁰, som i dansk bearbejdning benævnes 'De udvidede læringsmål'. I Danmark benyttes Curriculum ikke mere. Begrebet er afløst af læreplanstemaer i dagtilbud og fælles mål i grundskolen.

De udvidede læringsmål supplerer de formelle læreplaner og fælles mål i dagtilbud og grundskole, og forbereder børn og unge til at møde udfordringerne i forbindelse med uddannelse, beskæftigelse og mestring i hverdagslivet. Herunder også imødegå den særlige emotionelle og fysiske belastning, som målgruppen oplever i forhold til deltagelse og inklusion i børnefællesskaber og relationelle interaktion med andre. Dette sker konkret gennem specifik træning, tilpasninger (adaptation), teknologiske, optiske og partiske hjælpemidler, punktskrift/svagsynsformater, orienterings- og mobilitetstræning, ADL-træning m.m.

De udvidede læringsmål er et handicapspecifikt sæt af kompetencer, der så vidt muligt kompenserer for synsnedsettelsen, og er et fundament for al anden læring.

Konceptet 'The Expanded Core Curriculum (ECC)' er ved overføring til danske forhold bearbejdet begrebsmæssigt i et samarbejde mellem DTHS (Danske Tale-, Høre- og Synsinstitutioner) Synssøjlen og Synscenter Refsnæs. De udvidede læringsmål er desuden præsenteret og drøftet med Socialstyrelsen og Undervisningsministeriet, som begge anerkender anvendelsen af de udvidede læringsmål i relation til specialrådgivning og undervisning for målgruppen.

Metodens handicapforståelse

De udvidede læringsmål betegner de centrale elementer i den specialpædagogiske og specialundervisningsmæssige tilgang og fælles synspædagogiske referenceramme for indsatser for børn og unge med synsnedsettelse i familien, dagtilbud, grundskole og fritid. I den danske bearbejdning er

¹⁰ Hackett A. & Winter B. (2020). *Lessons for life. The Expanded Core Curriculum goes beyond traditional academics, and prepares Perkins students for the challenges of school, work and everyday life*. Watertown, MA: Perkins School for the Blind. Lokaliseret 20-05-20 på: <https://www.perkins.org/stories/lessons-for-life>

der i metoden indarbejdet det relationelle handicapbegreb¹¹, at et handicap ikke er en egenskab ved personen selv, men derimod en samfundsskabt barriere. Dette indeholdes i den yderste ring i modellen 'Vidensoptimering af kontekst' som indikerer, at det givne miljø, som et barn befinder sig i, skal tilpasses og tilgængeliggøres, så der ikke opstår barrierer, som handicapper barnet. Barnets funktionsnedsettelse er fortsat til stede, men faktorer i miljøet og den givne kontekst kan minimere funktionsnedsettelsen gennem inkluderende foranstaltninger.

Børne-, handicap- og menneskesyn under de udvidede læringsmål er overordnet baseret på den inklusionsdagsorden, som defineres af den politik, som Socialministeriet og Undervisningsministeriet udmønter via lovgivning, cirkulærer, bekendtgørelser og politikker på social-, børne- og undervisningsområdet. Desuden er det syn, Kommunernes Landsforening anlægger som værdier under inklusionsdagsordenen for de kommunale handicapområde, dagtilbud og skoletilbud, indeholdt i de udvidede læringsmål. Nøgleord på børneområdet er bl.a. udvikling, relationer, trivsel, leg og læring.

De udvidede læringsmål fokuseres på følgende områder:

- Orientering og mobility
- Selvstændig levevis (ADL)
- Kompenserende kommunikation
- Sociale og relationelle kompetencer
- Effektiv sansebrug
- Selvtillid og selvbestemmelse
- Tekniske hjælpemidler
- Forberedelse til uddannelse og arbejdsmarked
- Sund fritid
- Vidensoptimering af kontekst

¹¹ Bonfils I. Storgaard (red.). (2013). *Handicapforståelse mellem teori, erfaring og virkelighed*. Kbh.: Akademisk Forlag.

Vidensoptimering af kontekst er en dansk tilføjelse til de ni elementer i de udvidede læringsmål. Denne "ring" omkring de ni elementer repræsenterer en forståelse i specialpædagogikken om, at barnets situation og muligheder er knyttet til den kontekst, barnet befinder sig i. Der vil altid være behov for vidensoptimering i forhold til forældre, fagprofessionelle og børnefællesskaber, når en ny kontekst bliver etableret. At møde et barn med synsnedsættelse er sjældent på grund af den lave forekomst af funktionsnedsættelsen. Derfor skal viden tilføres og forankres i barnets aktuelle kontekst, da ingen kan forventes at have specialviden på forhånd.

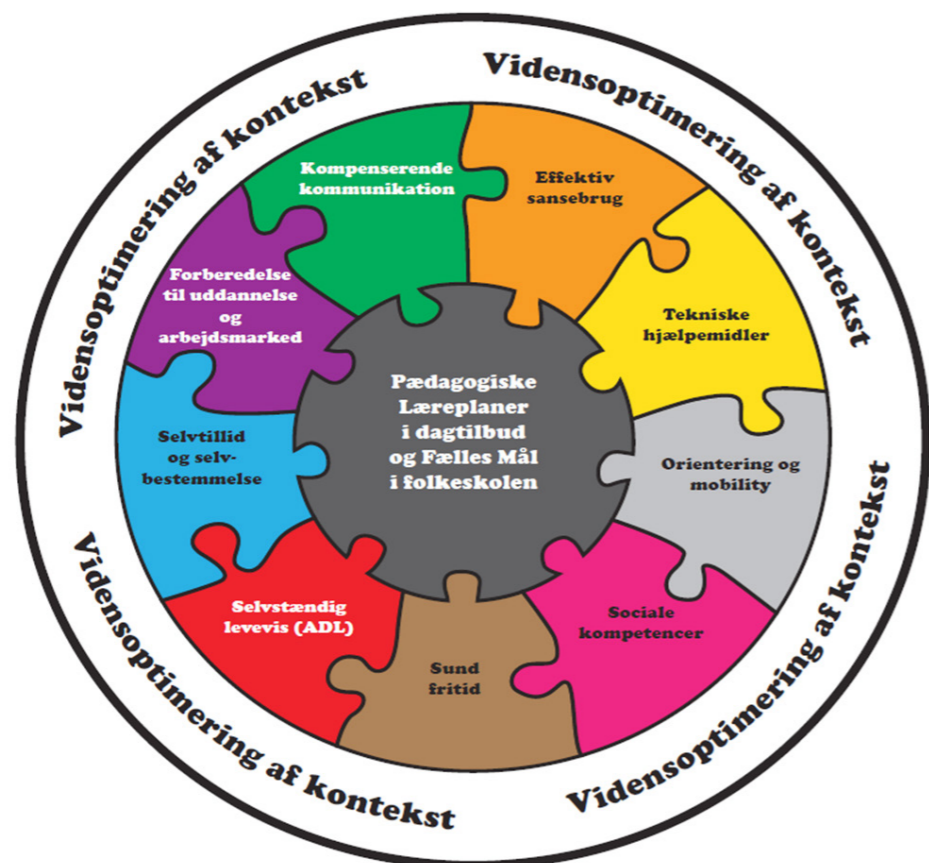
Vidensoptimering af kontekst er relevant på flere tidspunkter i barnets forløb fra 0 – 17 år. Det vil være en kontinuerlig dynamisk proces med overførelse, bearbejdning og anvendelse af specialviden i forhold til barnets udvikling, kontekstuelle rammer, aktiviteter og læringsmål.

Følgende model viser elementerne i den dansk bearbejdede model:

I det aktuelle Nationale Netværksbaserede Samarbejdsprojekt om en national vejledning er modellen en forståelses- og begrebsramme for projektets metodeudvikling, vidensbearbejdning, anbefalinger, formidling og udbredelse.

Det er et mål i projektet, at de udvidede læringsmål tilkobles konkrete og overførbare gode praksisser, eksempler, cases og viden i relation til de seks læreplanstemaer på småbørnsområdet og de formelle læringsmål i grundskolen. Den specialpædagogiske konkretisering af de udvidede læringsmål har til formål at give ledelser, pædagoger, lærere og forældre brugbare handlingsanvisninger og inspiration til, hvordan de udvidede læringsmål kan omsættes i praksis.

Allerede i den tidlige specialrådgivning målrettet forældre består de specialpædagogiske indsatser af elementer i de udvidede læringsmål⁴. I tiden inden dagtilbud indtager forældrene den primære socialiserende rolle. De aktiviteter som foregår i familien og familiens netværk, kan allerede her udvikle og understøtte de udvidede læringsmål. Aktiviteter i

De udvidede læringsmål for børn og unge med synsnedsættelse

f.eks. mødregrupper/forældregrupper, babysvømning, rytmik/motorikgruppe, babysalmesang osv. er eksempler på udviklende aktiviteter og fællesskaber. Når et barn med synsnedsættelse begynder i dagtilbud og skole, er barnet fra dag ét inkluderet i børnefællesskaber med seende kammerater. Typisk er barnet den eneste i institutionen med nedsat synsfunktion. Den specialpædagogiske rådgivning med udgangspunkt i de udvidede læringsmål kan derfor tidligt forme nogle læringsspor både for barnet, forældre, søskende, pårørende og fagprofessionelle. Læringsspor som skal videreføres i dagtilbud og skole ved at tilføre barnets kontekst viden om de udvidede læringsmåls betydning for barnets udvikling og muligheder for aktivt at blive inkluderet i børnefællesskabet.

Der er i dagtilbud, skole og hos forældre en forventning til, at børn med synsnedsættelser er omfattet af de fælles læreplanstemaer på dagtilbudsområdet og af grundskolens fælles mål i forhold til faglighed og skolens sociale rammer. For at opnå denne inklusion har børn med synsnedsættelse brug for udviklingen af supplerende færdigheder (udvidede læringsmål), som sikrer læring og deltagelse på lige fod med seende kammerater.

Disse supplerende færdigheder skal udvikles for at deltage og lære med en nedsat synsfunktion. Længe har dette været betegnet som 'kompensations-princippet'. Den manglende eller stærkt nedsatte funktionsevne skulle erstattes af tiltag i form af rådgivning om teknikker og hjælpemidler til sikring af barnets udvikling og inklusion.

Med de udvidede læringsmål bevæger specialrådgivningen og specialundervisningen sig ud af kompensations-paradigmet og over i et læringsparadigme. Nogen skal ikke gøre noget med eller for barnet som passiv modtager. I stedet skal barnets læring ske i et aktivt samspil i den kontekst, barnet befinder sig i. Det forudsætter, at barnet tidligt inddrages i en aktiv udvikling baseret på de elementer, der ligger i de udvidede læringsmål. Denne læring starter i familien, før barnet når institutionsalderen. Familien er fra fødslen og indtil barnet optages i dagtilbud det primære udviklings- og læringsmiljø for barnet.

I moderne børnesyn og læringsteori betragtes egen mestring, deltagelse og aktiviteter i børnefællesska-

ber og familie i et læringsperspektiv. Den funktionsnedsættelse barnet er i, kræver en tilrettelagt og målrettet læring, som løbende skal tilpasses barnets udviklingsniveau, alder og læringskontekst.

Udvidede læringsmål som middel mod risikofaktorer for målgruppen i forhold til udvikling, læring og inklusion

I en moderne læringsteori inddrages både personligheds- og identitetsmæssige, sociale og samfundsmæssige aspekter, hvilket afspejler sig tydeligt i de udvidede læringsmål. Funktionsnedsættelsen er ikke isoleret placeret i barnet, men skal mødes med læring i den kontekst og aktivitet, barnet befinder sig i, sådan at relation mellem barn og omgivelser ikke i sig selv hæmmer inklusion.

Tendensen for målgruppen er desværre negativ i forhold til dette mål. Danske analyser over de sidste ti år har vist, at den andel af målgruppen der som voksne erhverver en kompetencegivende uddannelse og opnår beskæftigelse på ordinære vilkår, er faldende fra et allerede lavt niveau¹². Analyserne har desværre ikke kunnet klarlægge, hvilke faktorer der indvirker på denne uheldige udvikling for målgruppen. Forløbsbeskrivelsen⁷ finder også ved gennemgang af forskningslitteraturen inklusionshæmmende risikofaktorer for målgruppen:

- færre venner
- færre muligheder for socialt samvær
- færre muligheder for at udvikle interpersonelle evner i relation til andre
- eksklusion fra jævnaldrenes aktiviteter og miljøer
- overgangsproblematikker

Disse risikofaktorer er problematikker, som specialrådgivningen under de udvidede læringsmål har til formål at imødegå gennem specialpædagogiske indsatser og specialundervisning.

¹² Amilon A. et al. (2017). *Blinde og stærkt svagsynedes levevilkår: muligheder og barrierer for samfundsdeltagelse*. Kbh.: VIVE, Det Nationale Forsknings- og Analysecenter for Velfærd.

De udvidede læringsmål som fælles referenceramme

De udvidede læringsmål har til formål at give aktører i barnets omgivelser en fælles forståelse af, hvilke udvidede læringsmål der kan medvirke til at styrke børnenes udvikling og læring frem mod forbedret livskvalitet gennem kompetencegivende uddannelse, fodfæste på arbejdsmarkedet og selvforsørgelse. Det er synsrådets fælles antagelse og hypotese, at indsatser med denne fælles referenceramme af udvidede læringsmål på sigt kan bidrage til at forbedre målgruppens uddannelsesniveau, erhvervsfrekvens og livskvalitet.

Småbørnsområdet og grundskolen er i dag omfattet af læringsmål på mange niveauer samt løbende vurdering af børns personlige udvikling, trivsel og læring. De udvidede læringsmål er ikke underlagt lovgivning, bekendtgørelser eller cirkulærer. De repræsenterer et menneskesyn, som tager udgangspunkt i viden om kompetencer, som børn og unge med synsnedsættelse har behov for at udvikle for at indgå i fællesskabet og klare sig videre frem i livet.

De udvidede læringsmål går ud over den traditionelle læring for at forberede børnene til de udfordringer, som de mødes af i forløbet fra barn til ung, i familien, institutioner, undervisning, uddannelse og hverdagsliv og på sigt karrieredrømme, beskæftigelsesønsker og for selvstændig livsførelse.